

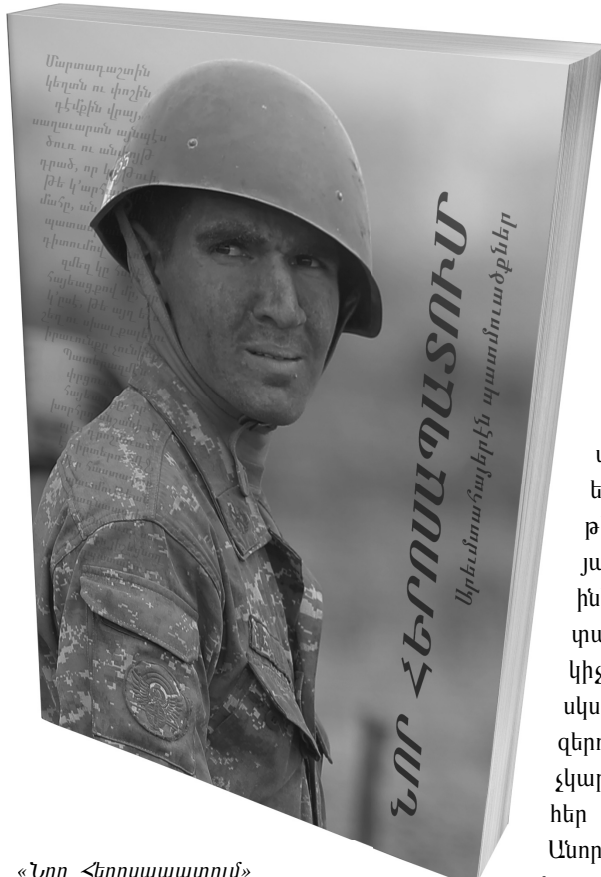
ԱՎԿՕՍ

ԱՐՏՈՆԱՏԵՐ՝ AGOS YAYINCILIK BASIM HIZMETLERI SAN. VE TIC. LTD. ŞTİ. անունով՝ Բահիլ Տինք, ՀԻՄՆԱԳԻՐ՝ Հրանդ Տինք, ԽՐԱԲԱԳՐԱՎԱՆ ՎԱՐԻԶ՝ Եղորտը Տանձիկեան, ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԽՐԱԲԱԳԻՐ՝ Ֆերիա Պալանճար, ՀԱՅԵՐԷՆ ԲԱԺՆԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ՝ Բագրատ Էսդուգեան ՀԱՍՅԷ՝ Փափա Ռոնգալիլի փողոց, թիվ՝ 128, Հարպիյե 34373 Շիշլի - ԻՍԹԱՆՊՈՒԼ Հեռաձայն՝ 0533 195 32 41 - 0543 970 99 00 ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ Տինիա Սիւփեր Վեյ ֕ֆսեթ Ա.Ը. 100. Ելը Մահալլեի, Պաղճըլար-Իսթանպուլ: Հեռաձայն՝ 0212 629 08 08 ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏԱՆՆԵՐ՝ Թուրքիա՝ 6 ամսուան 200 ԹԼ. փարեկան 400 ԹԼ. Երդպա՝ 6 ամսուան 110 Երո, փարեկան՝ 200 Երո, Ամերիկա եւ Գանապա՝ 6 ամսուան 150 Տղար, փարեկան 275 Տղար, Ասորիա՝ 6 ամսուան 150 Տղար, փարեկան 275 Տղար: www.agos.com.tr

Պատերազմի անդրադարձը գրականության մեջ

ԱՎԳՐԱՏ ԷՍՐՈՒԳԵԱՆ

Պատերազմները իրենց բնոյթին բերմամբ, համապարփակ պարունակով կ'անցնին պարունակեան էջերուն: Կը խօսուի յաղթանակներու կամ պարտութիւններու մասին: Կը յիշուին հրամանատարները, անոնց քաջագործութիւնները կամ ռազմավարական յարկութիւնները: «Հանիպալ որ Քարթանան նուաճեց, գոնէ խոհարար մը չունէր իր կողքին» կը հարցնէ անուանի թարգմանիչ Պերթոլպ Պրեկար: Ոչ, պարմագրութեան մէջ կ'անտեսուին անհատները: Չեն խօսուի անոնց սիրահարները: Քանզի պարմագրութեան հովանաւորները իշխաններն են, այլ ոչ անոնց քաղաքական նկրտումներուն համար գոհուածները:

«Նոր Հերոսապարում» խմբագիր՝ Լուսինէ Ասիսեան Երևան 2020, 80 էջ Հեղինակային հրատարակութիւն

Կը մտադրուի անտեսուած հերոսներու ամբողջութեան մէջ համարուած, հերետաբար աննկար մնացած իրարանջիր կենսք, երգ, յոյս ու հաւատքէ բաղկացած մարդը:

Արցախեան առաջին պատերազմի աւարտին ինք եւս գինուորական Անդրանիկ Արշակեանն էր որ «Մահ չի մացեալ մահ, մահ իմացեալ անմահութիւն» խորագրեալ երկնապարտանի աշխարհայրութեամբ ընթերցողին ներկայացոյց ոչ միայն ռազմաճակատին ինկածներու, այլ իրենց սեփական փրկման մէջ գոհուած խաղաղ բնակիչներու ողբերգութիւնը: «Երբ սկսայ այս աշխարհութեան, մագնուս մէջ թել մը իսկ սպիտակ չկար, աւարտին բոլորովին ալեհեր էի» պարմած էր Արշակեան: Անոր պարունակները բոլորովին վաւերագրական բնոյթ ունէին: «Հեռու էին գրական յուզումներէ, զգացողական արարայարութիւններէ:

Այս պահուն մեր ձեռքին ունիւք Արցախեան մերօրեայ պատերազմին հարմարային մէկ վկայագրութիւնը: Լուսինէ Ասիսեանի խմբագրական եւ հրատարակական ջանքերով լոյս տեսած այս 80 էջանի գողփրկի գիրքին մէջ մէկտեղուած են Հայ Միւրքի Դպրոց հայագիտական կեդրոնի արեւմտահայերէնի դասընթացի սաներուն պարունուածները: Անոնք նիւթ կ'ունենան 2020 թուի արցախեան պատերազմին հերոսական, յուզիչ, յիշարժան ու նուիրական դրուագները:

Լիանայ Գրիգորեան, Անժելա Մկրտիչեան, Ինգա Քալանթարեանի մրադարձումները խմբագրած ու հրատարակութեան պարտաստած է Լուսինէ Ասիսեան: «Նոր Հերոսապարում» պարունուածներուն հաւաքածոյի կարեւոր յարկութիւնն է արեւմտահայերէնի դասական ուղղագրութեամբ մարտուցումը: Անշուշտ այսպէս կ'արժէ օգտագործել «գերդասական» եզրը, քանի որ ակնարկուած ուղղագրական կանոնը կը հաւակնի մետրոպոլիտան Գրիգորեանի կիրարկումին: Այս երեւոյթը բնականաբար աշխարհաբար եւ մասնաւոր ալ արեւելահայերէն ընթերցողի մօտ պիտի յառաջացնէ ընկալման որոշ

դժուարութիւններ, որոնց համար էջափակերուն փրում է լրացուցիչ բացատրութիւններ: Եւ ոչ միայն այդքանը: Գիրքը մեզի կ'առաջարկէ ծանօթանալ նոր բառերու կամ կրճարումներու: Օրինակ կրնանք թուել «ՃԱՅՉ», որ կրճարումն է Ճեպ Արճագանգ Ծածկագիր բացատրութեան, ու կը համապարտասխանէ գր- code դրութեան: Այդ միջոցաւ գիրքը կը դառնայ նաեւ ձայնատր:

Լուսինէ Ասիսեան այս հրատարակութեան մէջ օգտագործած է իր իսկ բացատրութեամբ «Առաջնորդող սահմանումներ ի նպաստ դասական ուղղագրութեան կանոնարկման»: Այս մասին ան բովանդակայից կերպով անդրադարձած էր «Երբ յայտնուած է Մաշտոցեան փրամաբանութիւնը» գրքին մէջ, 2018-ին: Այդ կապով կը մերժէ գիրքու գիւղէն դարեր անց մեր փոստերուն աւելացում «օ» եւ «ֆ» ձայները, նախապարտութիւն փայլով գրաբարեան «ա» ին: Կ'արժէ այս նիւթի շուրջ աւելի ծաւալուն կերպով խորհրդածել, որուն համար «Ավոս»-ի յաշորդ թիւերուն մէջ արարայարուելու յոճարութիւն յայտնած է նաեւ գրաբառագիր Լուսինէ Ասիսեան:

ԲԱՌԵՐՈՒ ԽՈՐՀՐԴԱԿՈՐ ԱՇԽԱՐՀԸ 432 ՆՈՐԱՅՐ ՏԱՏՈՒԻՆԵՆ norayrdaduryan@gmail.com

ԵՂԱՄՅՐ - Բ.

Յարգելի եղբայրներ - եւ քոյրեր -, անցեալ շաբաթ խօսեք էի «եղբայր» բառի մասին: Յուզիչ չէր լսել, թէ ան մեծ հպարտութիւն էր թէ՛ հայ ընթանիքի եւ թէ՛ հայոց լեզուի համար: «Երեւաբար, հասկնալի էր, թէ ինչո՞ւ մեր մայրենին 50է աւելի բառ չիւնայ էր «եղբայր»ը նկարագրելու եւ գովաբանելու համար: Ծաղիկի անուն ալ դարձեւ էր ան «Աղբերանց արին - Երթոր արին»: (Ծրագրած եմ այդ ծաղիկի անուն եւ գրական բոլորին նուիրուած մենախօսութիւն մը գրի առնել) Նախորդ յորտաձիս մէջ ծանօթացեր էինք նաեւ «եղբայր» բառի օտարալեզու եղբայրներուն, ինչպէս՝ անգլիացի brother-ը, իտալացի fratello-ն եւ պարսիկ barādar-ը: Իսկ այսօր, յարգելի եղբայրներ - եւ քոյրեր - կ'առաջարկեմ հայոց պարմութեան մէջ պարտք մը կարտել ու յայտնաբերել ընտիր գրական գոհարներ, որոնք նուիրուած ըլլան «եղբայր»ին: Եւ այս աշխարհաբար նուիրած ըլլանք մեր բոլոր «աւագ», «կրտսեր», «հոգեւոր», «հայրենասէր», «հարազատ» եւ «գոհուած» եղբայրներուն:

Չինք, բարձր սարայ (պալապ), / Հինգ փեղ ունիս թրի ետրայ, / Եղբայր չունիս, կանչէ՛ հարայ. (կանչէ՛ օգնութիւն): Այլ հեղինակներ խնդրեցին ընթերցող «եղբայր» ողորմութիւնը. «Է՛, իմ եղբարք եւ հարք սիրուն... / Յիշեմք զԱւերիսն», Աւերիք վարդապետ Ետրկացի, «Է՛ եղբարք եւ հարք իմ, զձեզ աղաչեմ, / Ձեռնարկ օգնեցէք, զի անճարակ եմ», «Էի իմ հարք եւ եղբարք, որ լսէք, / ԵՌԾԻԿ թվին (1686) զայս կարողացէք, / Մեզ ողորմիս մի, ասացէք. / Կրկին շրջելով, շրջելով, շրջելով»: Ներսէս Շնորհալիս 1145 թուականին երբ Եղեւիտյ գրաւու- մը եւ անտուրը գրի առաւ, ուզեց, որ իր ազգի բոլոր ներկայ, ապագայ, հետու եւ մօտիկ անդամները ողբան. «Ողբացէ՛ք, եկեղեցիք, հարսունք վերին առագաստի, / Քորք եւ եղբարք իմ սիրելիք, որք յընդհանուր կողմ աշխարհի»:

Դուք յարգելի ընթերցող, չկարծե՛ք թէ խաւար էր միջնադարը եւ միշտ փխուր: Հնդկականակը, ուշ միջնադարուն է, որ հայը ապրեցաւ զարթոնքի շրջան մը, ապրեցաւ

կենսքը, բնութեան շնորհները եւ գեղեցիկը լիովին վայելելու փափաքով: Հերետաբար եռարողի մէջ սիրահար բանաստեղծ մը ծանօթ եւ անծանօթ բոլոր փրկաներուն կը խոստովանի, թէ փրկուած է կարտի պէս գեղեցիկ աղջիկ մը. «Մուտ է, որ կ'անն, եղբարք, / թէ ընթանի կարտ չի լինի. / Մէկին մեռ երէկ փրկու: Պերտու Ղափանցի իր հայրենակից եղբայրները հրափրեց գարունը վայելելու. «Արի՛ք, եղբարք, եցուք ի դաշտ ըզբօսանաց»: «Եղբայր» բառը յայտնուեցաւ նաեւ խրատներու մէջ: Վրթանէս Մոնկեցի խրատեց համբերել. «Պարտ է համբերել, եղբարք, / Փառս փալ մեր սրելծողի»: Բանաստեղծ Աւերիքի խրատը ուղղուած էր փրկու գաւազները անուննացուցած հայրերուն. «Երբ որ որդիք կարգես եւ եղբայր, / Մէկ չի նայ քեզ խնամաբար, / Ոչ որ լինի քեզ ձայնակից, / Ասեն դարիպ է եւ օտար»: Արիարակէս խրատեց միմեանց սիրել. «ԶՔրիստոս պարտուքս պահեցէք / Եւ զմիմեանս սիրեցէք, / Լերուք եւ դուք աստուածաւորք,

/ Եղբայրասէրք եւ ընկերասէրք»: Ազգային եղբայրական միութեան գաղափարը կը գրնենք նաեւ Մոնկեցի Վրթանէսի գործերուն մէջ. «Ժամ է մեզ դառնալ, եղբայր, / Հերիք էր գիրար արեցաք, / Աշխարհի գրոց եղաք, / Չթշնամին մեր խնդացուցաք»:

Խարբերոցիի եւ Մոնկեցիի եղբայրասիրութեան խրատը պէտք եղաւ կրկնել 19րդ դարուն, երբ բողոքական եւ կաթոլիկ համայնքներու միջեւ սուր պատակարարներ յառաջացած էին: Այդ ցար աճրեղու համար Մկրտիչ Պէշիկաշեանը հարկադրուեցաւ գրել «Եղբայր եմք մեր» հայրենասիրական երգը.

Մարտնք կուսին ամենագեղ Թէ որ զարնեն փափուկ քնար, Չունին ձայն մը այնքան սիրուն, Քան զանձկալի եղբայր անուն: Տուր ինձ քու ձեռք, եղբայր եմք մեր... «Եղբայր» բառը հայկական վիպագրութեան մէջ անմոռանալի փեղ գրաւ, երբ Արիստար Արիստարեանի «Կարմիր Ժամոց»-ի գաւառացի Տեր Յուսիկ քահանան, Օսմանեան կայսրութեան գրաքննութեան ամենախիստ օրերուն, միամիտ պարզութեամբ Պոլսոյ Օրթագիւղի եկեղեցոյ մէջ որոպաց

«Ազգայութիւն եղբայր մերոց գերեցոյ»: Այդ օրերուն ազգայութեան գաղափարին եղբայր երկու բանաստեղծներ՝ Սիւսանթօն եւ Դանիէլ Վարուժանը այդ բառով շինեցին երկու նոր արարայարութիւններ. «մարմումի եղբայր» եւ «հողին եղբայր» (նահաբակ):

Հայ ազգը հպարտ է իր ականատր, աշխարհահռչակ եղբայրներով: Յօդուածիս սահմաններէն դուրս կը մնայ յօսիլ անոնց կենսի եւ գործունէութեան մասին - այդ մանրամասնութիւնները որոնելու գործը կը թողում հեկաքքիքի ընթերցողին - բաւարարուիմ յիշելով երանելի եւ պարտաբեր հինգ մակնայներ. Միկոյեան եղբայրներ, Օրբելի եղբայրներ, Աբմալիա Freres, Սարգիս եղբայրներ, Ալիխանեան եղբայրներ:

«Եղբայր» բառը ծառայեց նաեւ որպէս գիրքի անուն: Չայն առաջին անգամ փրանսէզ ոչ հայերէն, բայց հայաբարձ-թրքերէն գիրքի մը վրայ: 1820 թուականին Պոլսոյ մէջ Պարտասար դպրոցի հրատարակած «Քրիստոնէական հաւաքք» գիրքի խորագիրն է. «Պու գիրք օլորոք քի Քրիստոնէական հաւաքքըմըզ Իզթիպալը Կերէք օլան Պիր գաչ Էյրեկիլէճէրէր» Հայնա պիմէլէն քրիստոնէայ եղբայրներըմը իչին Թիպրճէ շարադրել օլունփու»: Ապա լոյս տեսան այլ գիրքեր- «Մաղմուս Դաթի» : Գրաբար չի հասկցող եղբայրներուն համար զգուշութեամբ Երբայրեղենէն պարզ աշխարհաբար թարգմանուեցաւ, Չմիտիսիա, 1843, «Արքար Թուրանի փնակը», Վենետիկ, 1854, «Թորոս աղբար», Կ. Պոլիս, 1884, «Արթոր եղբայր կամ մանկան մը պարմութիւնը», Կոստանդնուպոլիս, 1866, «Եղբայրը եղբոր դէմ», Թիֆլիս, 1891, «Տեղեկագիր Նախիջեան-Շարուր-Դարալագեազ-Սալմասիի եղբայրական օգնութեան կոմիտէի», Մալմասար, 1916, «Տարուեան եղբայրականութիւնը», Ֆրէզնօ, 1923, «Սարգիս Տիրուսի կամ եղբայրասպան գնդակը», Պէրուք, 1929, «Միաբանող եղբայրները եւ հայ եկեղեցին», Վիեննա, 1971, «Եղբայրական ժպիտներ», Երևան, 1980:

Իսկ շար մօտիկ անցեալին, մինչեւ 44-օրեայ պատերազմի նախօրեակը, ամբողջ հայութիւնը իր շրթներուն վրայ կը պահէր հայրենասիրական երգ մը՝ երկու եղբոր սփոփիչ խօսքը իրենց մօտ ուղղուած. Մամ ջան, չղիւրես, շար չմարտես, Կոհի՛ նք գնում՝ ախպերս ու ես... Ու փուն կը դառնանք յաղութեամբ էպպէս,

Ծափով-ծիծաղով՝ ախպերս ու ես: Յարգելի ընթերցող, մենք ալ անասնք հիներու խրատներուն՝ մեր բառապաշարի մէջ պահենք «եղբայրասիրութիւն», «եղբայրուէն» եւ «եղբայրաբար» բառերը:

